

Ohlížení za profesorem Jaromírem Janouškem

V úterý 10. října nás všechny opustil emeritní profesor Univerzity Karlovy Jaromír Janoušek. Svoji vzpomínku na něj pro náš Zpravodaj Českomoravské psychologické společnosti jsem záměrně nenazval „Ohlédnutí“, ale „Ohlížení“. Toto podstatné jméno slovesné označuje proces, který trvá a pokračuje. A dokud zde budeme my, jeho žáci a spolupracovníci, bude trvat. A možná i potom, až tu ani my nebudeme. Brázda, kterou vyoral (jak se to – snad při vzpomínce na bájného spoluzakladatele českého státu Přemysla Oráče – říkává a píše) v československé a české psychologii, je trvalá.

Přesně po třech týdnech, v úterý 31. října, jsme se mnohé kolegyně a mnozí kolegové zúčastnili posledního rozloučení, které se konalo v Ústřední síni v Praze na Olšanech. Nejenom za katedru psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, ale i za širokou psychologickou obec promluvila vedoucí katedry psychologie FF UK docentka Ilona Gillernová a po ní profesor Stanislav Štech, stále ještě ministr školství, mládeže a tělovýchovy. Oba dva s hlubokým porozuměním postihli mnohé, co bylo o našem učiteli sociální psychologie a posléze starším kolegovi a spolupracovníkovi třeba nahlas veřejně říci.

Ohlédnutí první – „středoškolské“: Jako středoškolákovi se zájmem o sociální vědy se mi v historickém roce 1968 dostala do ruky zajímavá a pro mne objevná knížka „Sociální komunikace“ o 172 stranách, vydaná v nakladatelství Svoboda. Dodnes si pamatuji, jak jsem si tenkrát položil otázku: „Kdopak je asi ten autor, Jaromír Janoušek?“

Ohlédnutí druhé – vysokoškolské: Když jsem v roce 1970 v říjnu začal studovat obor psychologie na FF UK, dozvěděl jsem se, že nás obor „Sociální psychologie“ bude učit autor této v jistém slova smyslu dodnes nestárnoucí knížky. 26. května 1972 jsem u něj absolvoval „Proseminář sociální psychologie“ a 18. ledna 1973 zkoušku z oboru „Sociální psychologie“. Tehdejšího docenta Janouška (profesorem se stal v roce 1983) předcházela pověst člověka laskavého, mírného a hodného. Ačkoliv jednička byla zřejmě nejfrekventovanější známkou, kterou uděloval, nikdo bychom si nedovolili přípravu na zkoušku u něj podcenit. Museli bychom se před ním stydět. Cítím silnou potřebu rehabilitovat ta tři výše uvedená adjektiva, protože se dnes možná zapomíná na jejich původní významy: Ano, byl laskavý, a to slovo odkazuje k jedné z největších lidských hodnot a ctností, k lásce. Měl opravdu rád lidi, a to z něj vyzařovalo po celý život. To není slabost, ale síla! Byl také hodný, nikomu nikdy neublížil a v tomto případě asi není tak zřejmé, že tato charakteristika původně souvisí s hodnotami a se vztahem k nim. Při konfrontaci s hodnotami a nároky mnohokrát v životě obstál a byl opravdu hoden. A konečně byl i mírný. Mírnost odkazuje k míře ve všech věcech, k uměřenosti a přiměřenosti. Nikdy neupadl do extrému a měřil lidi i myšlenky rozvážně a spravedlivě. Pokud ho někdo někdy považoval pro tyto charakteristiky jeho vzácné osobnosti za slabého, hluboce se mýlil. Může-li být pevná skála zároveň laskavá, mírná a hodná, byl tou skalou. Dovolím si uvést citát z románu (autora kdysi nekriticky vychvalovaného a dnes mnohými nezaslouženě přehlíženého) Aloise Jiráska „Skály“, který si profesor Janoušek sám vybral na smuteční oznámení: „To budiž nás všech přirozeností,

abychom v protivenstvích strachem neschli, nýbrž se zelenali jako strom odvahou a nadějí, abychom plačice veseli byli a v zármutcích se vzmáhali.“

Ohlédnutí třetí – „ústavní“: Když v roce 1975 náš studijní ročník skládal státní zkoušky, docent Jaromír Janoušek pracoval v tehdejší Psychologickém ústavu Československé akademie věd, kde vedl oddělení sociální psychologie a kde jsem v roce 1974 začal pracovat jako tzv. pomocná vědecká síla. Tam jsme se setkávali, ať již v Husově ulici, kde byla i knihovna ústavu, nebo v Libni v ulici se zvláštním názvem Čtyřdomí. Pamatuji se na stěhování, kdy si oddělení psychologie osobnosti a oddělení sociální psychologie vyměnily sídla, zatímco ředitelství Psychologického ústavu ČSAV a také Pedagogického ústavu Jana Amose Komenského ČSAV (zrušeného náhle a zcela nečekaně administrativním zásahem ve výročním roce narození učitele národů 1992, kdy svět slavil 400 let od zrození této vynikající a všestranné osobnosti) sídlily v Purkyňově ulici, kam jsme také chodovali, především na schůze. Celý rok 1977 jsem prožil na vojně, a když jsem se vrátil, bylo Čtyřdomí v rámci asanace staré Libně zbouráno, v Husově ulici probíhala několikaletá rekonstrukce, Psychologický ústav byl přestěhován tzv. na Mazanku, ale některé věci přetrvaly – docent Janoušek dál vedl oddělení sociální psychologie. To už jsme všichni „mladí“ věděli i věci, které jsme nezažili a o kterých se moc nemluvilo, např. jak v roce 1968 dokázal krátce po srpnové okupaci uskutečnit již připravenou konferenci Evropské asociace experimentální sociální psychologie, první na naší straně tzv. „železné opony“, jedinečné setkání sociálních psychologů z různých světových stran.

Ohlédnutí čtvrté – „ústavně-katedrové“: Po výměně ředitelů Psychologického ústavu ČSAV k 1. 5. 1979 se leccos změnilo a docent Janoušek se od roku 1981 stal vedoucím katedry psychologie FF UK, o kterou se staral opravdu „otcovsky“. My, kdo jsme pracovali v ústavu, jsme s naší „alma mater“ udržovali čilé styky, nejenom na různých seminářích, včetně akcí pořádaných Akademií věd na zámečku v Liblicích, takže jsme se vídali i dále.

Ohlédnutí páté – „časy se mění“: Jak se píše, „čas oponou trhnul“, a přišel listopad 1989. Od roku 1984 byl Psychologický ústav přestěhován do Husovy ulice na Starém Městě, na katedru do Celetné ulice to bylo méně než deset minut pěšky, a tak hned v pondělí 20. listopadu odpoledne jsem zašel za kolegyněmi a kolegy na katedru. Nastala hektická doba, kterou jsme – ústav a katedra – prožívali do značné míry společně a když nově vytvořená vědecká rada Psychologického ústavu nabídla profesoru Janouškovi v roce 1990 místo ředitele ústavu, oznámil nám, že odjíždí na rok do USA, na roční studijní pobyt do Stanfordu, kde se stal členem výzkumného týmu Centra pro pokročilá studia v sociálních a behaviorálních vědách a navázal tam na svou dřívější spolupráci s významnými sociálními psychology. Všichni jsme mu to upřímně přáli, ačkoli bychom ho byli nejraději měli u nás doma.

Ohlédnutí šesté – „redakční“: V červenci 1990 začala pracovat nová redakční rada časopisu Československá psychologie. Díky nové vedoucí redaktorce, doktorce Miluši Sedlákové (1935-2003), jsem se stal výkonným redaktorem časopisu a po návratu profesora Jaromíra Janouška z USA s ním pravidelně sedával na schůzích redakční rady časopisu. V psychologii nejde o rekordy, ale profesor Janoušek jeden nezpochybnitelný drží: Byl členem redakční rady nepřetržitě po celých 45 let ! Od

roku 1972 do roku 2017. Mistr komunikace komunikoval opravdu se všemi a uměl druhým naslouchat. A moudře promluvit. V posledních letech sedával vždycky po mé pravici, aby mne lépe slyšel, když jsem četl a komentoval oponentské posudky překládaných článků.

Ohlédnutí sedmé – „univerzitní“: Ve čtvrtek 29. září 2016 jsem měl vzácnou příležitost zúčastnit se veřejného zasedání vědecké rady Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kdy byl profesoru Jaromíru Janouškovi udělen čestný titul emeritního profesora Univerzity Karlovy. Nesmírně mile mne překvapil tím, že mne pak pozval, abychom to společně oslavili. Trval na tom a stalo se. Bylo to výjimečné setkání mimo univerzitní půdu a náš rozhovor měl možná i proto mnohem širší záběr.

Ohlédnutí osmé – „katedrové“: V říjnu 1998 jsem po profesoru Jiřím Hoskovcovi převzal výuku předmětu „Dějiny psychologie“ a od té doby jsme se s profesorem Janouškem pravidelně setkávali na schůzích katedry psychologie, před sloučením i po sloučení katedry psychologie s Psychologickým ústavem UK. Vzpomínám zejména na jeho vyprávění o studiích v zahraničí při katedrové oslavě jeho osmdesátých narozenin.

Když jsem s profesorem Jaromírem Janouškem naposledy mluvil, bylo to na pohřbu našeho kolegy profesora Vladimíra Kebzy 9. srpna, domníval jsem se, či jsem věřil, že své zdravotní obtíže překoná a na zářijové redakční radě časopisu *Československá psychologie* i na schůzi katedry psychologie se opět setkáme. V Radě Českomoravské psychologické společnosti jsme se těšili, že se snad bude moci zúčastnit slavnostního zasedání na Akademii věd ČR k 90. výročí založení Psychologické společnosti profesorem Františkem Krejčím v roce 1927, které se konalo 20. října 2017. Ale právě deset dní předtím jsme se dozvěděli, že nás opustil navždy. Ještě jsem nenapsal, jak byl profesor Jaromír Janoušek pracovitý. Jeho poslední velkou monografií „Psychologické základy verbální komunikace“ (Grada, 2015, 384 stran) ocenil rektor Univerzity Karlovy po zásluze cenou rektora.

Daniel Heller

Odborná literatura

JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ. *Psychologie školní šikany*. (Praha: Grada. Edice Psyché. 416 stran. ISBN 978-80-247-2992-3.

V nakladatelství GRADA vyšla monografie kolektivu pěti autorů „Psychologie školní šikany“, která představuje ucelený pohled na fenomén školní šikany. Autoři, akademičtí a výzkumní pracovníci, knihu nabízejí těm, kteří se věnují diagnostice a výzkumu šikany, školním psychologům a pedagogickým pracovníkům. Nejvýznamnější otázkou při hodnocení díla je pro recenzenty přijetí knihy širokou pedagogickou veřejností.

Knih je rozdělena do patnácti kapitol. První kapitola přináší informace o tom, jak se školní šikana proměňovala v posledních dvou desetiletích. Druhá kapitola předkládá